

Onderzoek sturen op waarde: casus de Robert Fruinstraat

Bestuurskunde

Erasmus Universiteit Rotterdam

December 2016

David Vaandrager MSc

Dr Peter Marks

Aanleiding:

In de Robert Fruinstraat worden de komende jaren het riool en het elektriciteitsnet vervangen. De verwachting is dat door de samenwerking met bewoners, instanties en andere betrokkenen meer bereikt kan worden dan alleen het vervangen van kabels en leidingen. Betrokkenen van de Robert Fruinstraat hebben de gelegenheid om mee te denken, te dromen en te ontwerpen aan de straat. Door vroeg in het proces te inventariseren welke problemen er zijn en welke thema's er spelen is er een mogelijkheid gecreëerd om de verschillende wensen in het uiteindelijke product mee te nemen. Het beoogd eindresultaat zal dus een belichaming van de verschillende behoeften moeten worden.

Het nieuwe ontwerpproces moet zorgen voor draagvlak en innovatie. Draagvlak door het meenemen van zoveel mogelijk behoeften en innovatie door op basis van nieuwe dwarsverbanden kennis te combineren tot nieuwe oplossingen.

Om het proces met de ambities van draagvlak en innovatie waar te maken zijn de keuzes voor de uiteindelijke uitvoering van cruciaal belang. In een fase dat er niets op het spel staat is het eenvoudig om mee te dromen. Vanaf het moment dat er een daadwerkelijke inspanning wordt gevraagd en mensen verantwoordelijk worden voor hun deel, wordt er een beroep gedaan op de toewijding. Om ervoor te zorgen dat de verschillende stakeholders – met name de stakeholders die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering – toegewijd naar een gezamenlijk doel blijven streven is aan de faculteit Bestuurskunde van de Erasmus Universiteit gevraagd om het proces te volgen. Specifiek wordt daarbij gekeken naar de vraag onder welke omstandigheden de verschillende partijen aangehaakt blijven of juist afhaken. Aan welke voorwaarden of behoeften moet voor de onderzochte stakeholders worden voldaan willen deze partijen tot actie komen en blijven?

Uitgangspunt van de methode: waardecreatie:

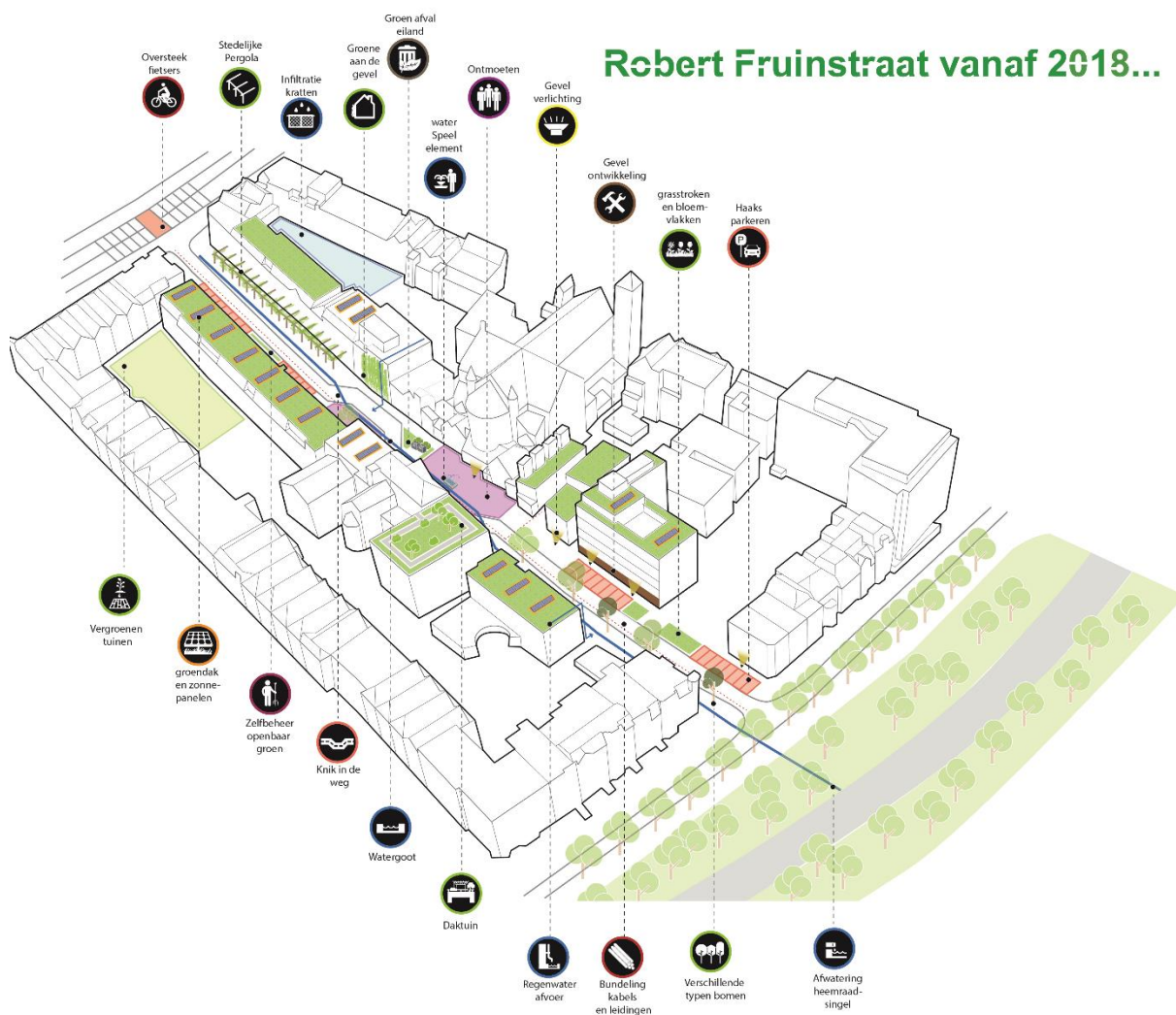
Uitvoerende partijen zijn snel geneigd om te schermen met strikte voorwaarden als het op verantwoordelijkheid aankomt. Partijen hebben namelijk de behoefte om zo veel mogelijk risico te mijden en om gedane acties intern te kunnen verantwoorden. De exacte behoeften kunnen per partij schelen, maar het inspelen op die behoeften kan maken dat een stakeholder eerder geneigd is tot acties en toewijding. Het is dus van belang om van de verschillende stakeholders te weten wat hun behoeften zijn. Behoeften zijn gebaseerd op wat een stakeholder belangrijk vindt, ofwel dat waar hij waarde aan hecht. Voor de herontwikkeling van de Robert Fruinstraat zijn verschillende stakeholders met elk hun eigen behoeften nodig. Behoeften wil zeggen dat waar de stakeholders waarde aan hechten. In de dynamiek tussen de verschillende stakeholders is het soms lastig om te zien hoe de individuele waarden van een stakeholder het best tot hun recht zullen komen. Er kunnen ogenschijnlijk onoverkoombare en tegenstrijdige verschillen in waarden bestaan.

Om zo goed mogelijk recht te doen aan de verschillende waarden wordt gebruik gemaakt van een methode die de waarden kan bundelen op een manier die leidt tot een oplossing

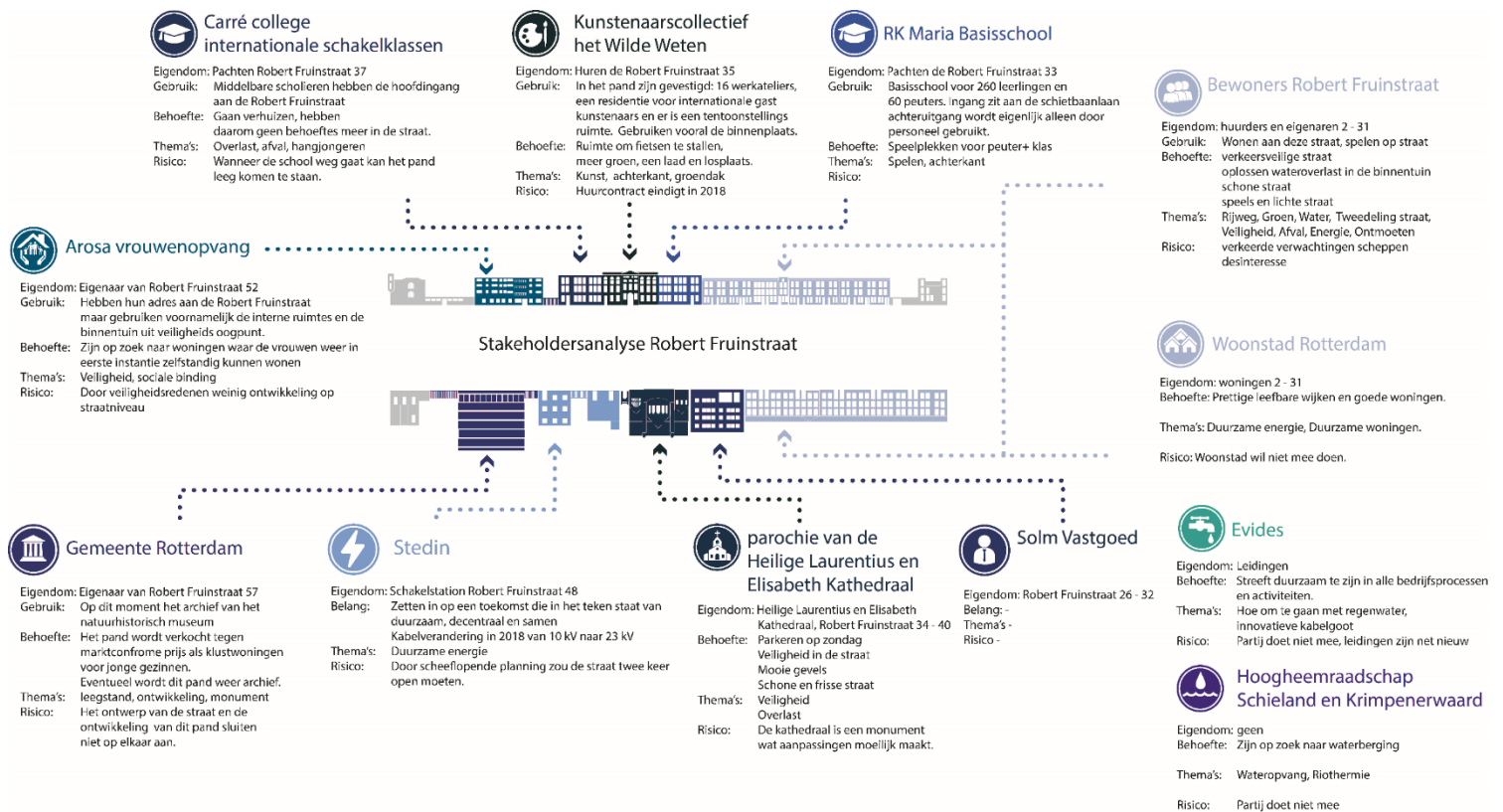
met gedeeld eigenaarschap en gedeelde verantwoordelijkheid. Bij het uiteindelijk doel – de herinrichting van de Robert Fruinstraat, is het doel om zo goed mogelijk de verschillende behoeften te vertegenwoordigen. Doordat de eigen behoefte vertegenwoordigd is in het eindproduct zullen stakeholders eerder toegewijd meewerken. Het delen van behoeften vormt bovendien een vruchtbare bodem voor de gewenste innovatieve dwarsverbanden. De vruchtbare bodem ontstaat doordat partijen eerder zullen meedenken over hoe de verschillende benaderingen elkaar versterken om tot de gewenste waarde te komen.

Toegevoegde Waarden in de Robert Fruinstraat:

De gemeente heeft heel wat werk verricht om de dromen, wensen, ambities en ideeën van bewoners, instanties en professionals te inventariseren. Het inventariseren is gebeurd aan de hand van een drietal workshops: 2 droomworkshops en een innovatieworkshop. Door de workshops is een beeld ontstaan van de behoeften die in de straat en bij andere stakeholders leven. Er is nagedacht over de vraag hoe aan die behoeften voldaan kan worden bij de herinrichting van de straat. De ideeën daarover zijn geland in het hieronder vertoonde schetsontwerp.

Aangezien het schetsontwerp zowel maatregelen in de openbare ruimte als in de private ruimte beschrijft zal tijdens het vervolgtraject veel samenwerking worden gezocht met de verschillende stakeholders (bron: droomworkshop compressed). Om het geheel gerealiseerd te krijgen is het belangrijk dat de stakeholders toegewijd naar het eindproduct blijven streven. In het hieronder vertoonde overzicht staan de stakeholders. In dit onderzoek ligt dus vooral de nadruk op de uitvoerende partijen: Gemeente Rotterdam, Woonstad Rotterdam, Evides, Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard, Stedin en in overleg eventueel ook op andere stakeholders met een belang bij de herontwikkeling. Er wordt dus vooral gekeken naar de beweegredenen van deze partijen om wel of niet aangehaakt te blijven.

Interviews:

Er zijn 8 interviews gehouden met: De opdrachtgever vanuit de gemeente, Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard, Evides, de gebiedsnetwerker, een landschapsarchitect van de Rotterdamse Stijl, Stichting Arosa, Stedin en Woonstad.

Het eerste interview is gehouden met de opdrachtgever van het project om vast te stellen wat volgens hem een succesvol project zou zijn en waarvan dat succes afhankelijk is.

Een succesvol proces is volgens de opdrachtgever binnen de gemeente afhankelijk van de volgende factoren:

1 Een “coalition of the willing”

Deze coalitie moet bestaan uit tevreden burgers en tevreden stakeholders. De gemeente verwacht dat de tevredenheid van burgers afhankelijk is van het leidend maken van hun wensen door die wensen zorgvuldig te inventariseren. Daarnaast moeten de burgers zo weinig mogelijk overlast van de werkzaamheden ondervinden. Het gebrek aan waterbewustzijn bij burgers is een mogelijk struikelblok. De tevredenheid van stakeholders is afhankelijk van het goed combineren van programma's en het inventariseren van wensen die bij de stakeholders kunnen leven.

2 Toekomstbestendig

Het resultaat van de Robert Fruinstraat moet zijn dat het eenvoudig beheerd kan worden. Daarnaast moet de ontwikkeling van de straat al rekening houden met een veranderend klimaat en dus een veranderende wateropgave. Verder moet het voldoen aan de kaders zoals verwoord in de Rotterdamse stijl.

3 Innovaties

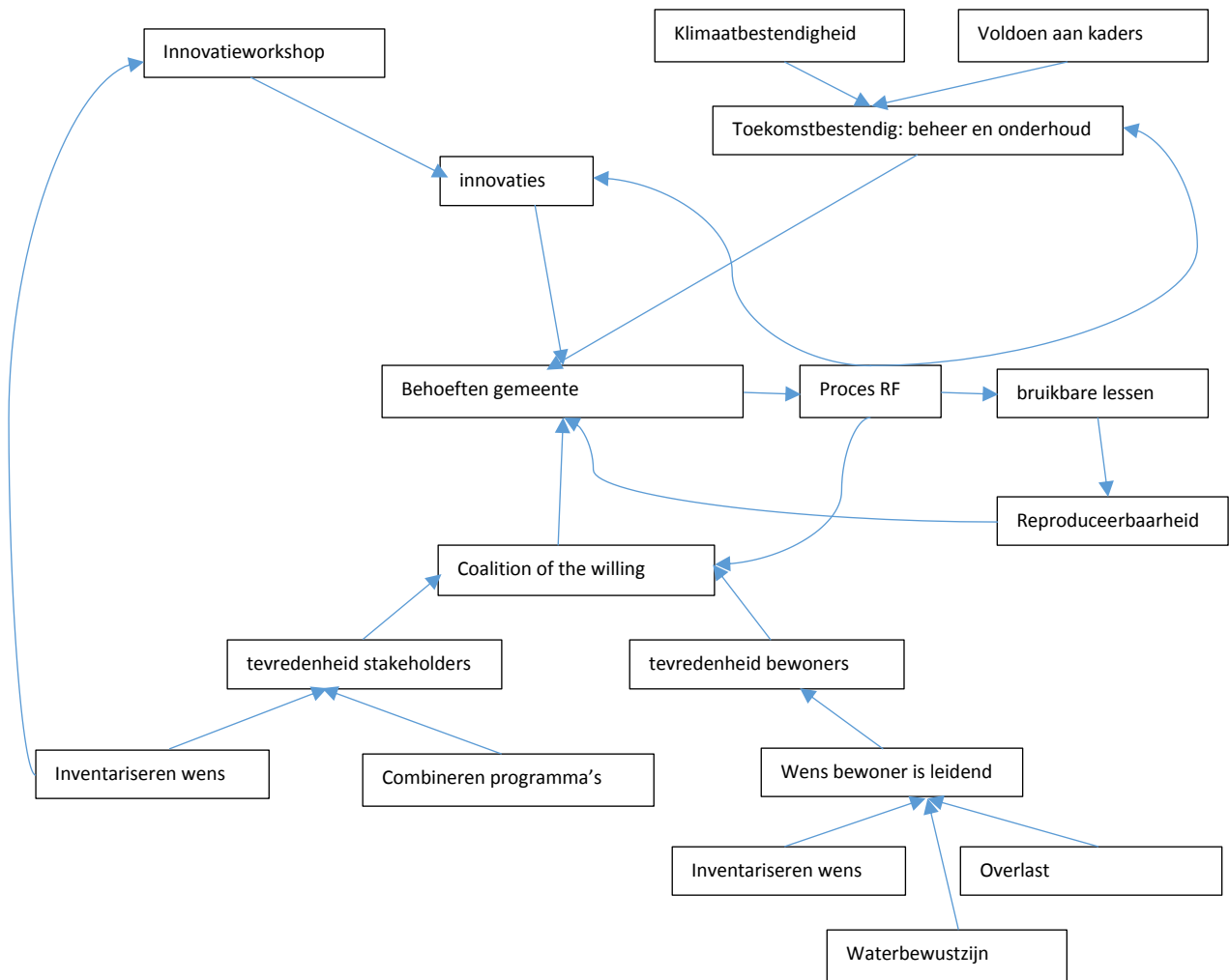
Aan de hand van een droomworkshop wordt gekeken wat de mogelijkheden zijn om innovatief met de water- en klimaatopgave om te gaan en hoe die in de bebouwde omgeving vertaald kunnen worden naar een prettige goed te beheren buitenruimte.

4 Een reproduceerbaar proces

Reproduceerbaar wil in dit geval niet zeggen een 1 op 1 herhaalbaar proces, maar het gaat vooral om de lessen die kunnen worden getrokken uit hoe het proces nu is ingestoken. Die lessen zouden in het vervolg bij andere processen gebruikt kunnen worden.

Het proces moet voorzien in de gewenste behoeften, met andere woorden de mate waarin de behoefte van de gemeente wordt vervuld is afhankelijk van de mate waarin de 4 doelstellingen worden gehaald en de mate waarin de 4 doelstellingen worden gehaald is afhankelijk van het proces.

Schematisch is dit als volgt weer te geven:

De focus van het onderzoek ligt weliswaar op de behoeften van de stakeholders, maar bij het inventariseren van de behoeften bij stakeholders zijn ook thema's aan de orde gekomen die invloed hebben op de andere doelstellingen. De teksten onder de kopjes van de verschillende stakeholders zijn samenvattingen van de interviews en bevatten hun mening.

De “coalition of the willing”

De opdrachtgever van de gemeente is zich vanaf het begin bewust van het feit dat als er in gezamenlijkheid met de verschillende stakeholders naar een eindproduct gewerkt moet worden er ruimte moet worden gecreëerd waarin de behoeften van die stakeholders kunnen worden meegenomen. Die ruimte is echter niet oneindig: er zijn beperkingen in tijd, budget, de eigen opgave en de eisen waaraan de straat moet voldoen volgens de Rotterdamse stijl.

Combineren van programma's:

Hoewel het combineren van programma's als voorwaarde wordt gezien, is dat in een aantal gevallen niet even gemakkelijk. Vanuit de gemeente is de herontwikkeling in belangrijke ingegeven door watersensitive: het duurzaam omgaan met water. Een groot struikelblok is dat watersensitive vaak niet tot de prioriteiten van de stakeholders behoort. Het is interessant om te zien of er andere aspecten in de verschillende programma's zitten die mogelijk met watersensitive of de bredere ontwikkeling te koppelen zijn.

Waterschap;

De wateropgave van het waterschap wil nog niet direct zeggen dat er een overlap is van ambities met de gemeente. Het waterschap heeft concrete, gekwantificeerde bouwstenen nodig die laten zien wat de geplande ingrepen in de Robert Fruinstraat doen met de wateropgave. Als dit niet verantwoord kan worden is er een risico dat het bestuur de ingrepen in de Robert Fruinstraat zal zien als een rioolopgave en daarmee niet hun taak. Het wordt door het waterschap wel erg fijn gevonden dat ze door dit proces een constante dialoog met de gemeente hebben waardoor in een vroeg stadium aangegeven kan worden wat volgens het waterschap wel en niet kan. Daarmee wordt de waarschijnlijkheid vergroot dat er uiteindelijk een plan ligt waaraan ze met toewijding mee kunnen doen. Het schetsontwerp kwam een beetje als verrassing, dat wil zeggen ze hebben geen input kunnen leveren over welke inrichtingselementen na alle dromen van de workshops wel en niet meegenomen kunnen worden. Er staat op het eerste gezicht niets in het schetsontwerp dat indruist tegen de mogelijkheden van het waterschap.

Naast de wateropgave gaat het waterschap ook over riolering en afvalwater, maar dan vooral richting de zuivering van dat water. Voor het waterschap kan het interessant zijn om nieuwe technologieën op dit gebied te testen. Innovaties waar aan gedacht wordt zijn het hergebruik van hemelwater en het opwekken van energie uit afvalwater met behulp van warmtewisselaars. Het opwekken van energie kan al op individueel niveau met een warmtewisselaar in de douche. De Robert Fruinstraat zou een mooi pilot gebied zijn en de innovaties zouden een extra bouwsteen kunnen zijn.

Een ander thema uit het beleidsplan van het waterschap dat gekoppeld kan worden aan de Robert Fruinstraat is burgerbetrokkenheid. Het waterschap heeft geconstateerd dat waterproblematiek niet leeft bij bewoners. Het is dus interessant om te kijken of je met ingrepen voor de wateropgave tegelijkertijd iets met de belevingswaarde van bewoners kan doen, door de wateropgave bijvoorbeeld met groen te combineren. De programma's van het waterschap conflicteren in de Robert Fruinstraat niet met de plannen van de gemeente.

Evides

Hoewel Evides ook een waterpartij is, zijn de programma's van Evides wat moeilijker te rijmen met de watersensitive ambities van de gemeente. Vanuit het waterbedrijf is klimaatbestendig bijvoorbeeld geen issue en verder heeft Evides niet direct belang bij visuele ingrepen in de buitenruimte. Het is vooralsnog een zoektocht of de herontwikkeling van de Robert Fruinstraat nu echt relevant is voor het waterbedrijf. De initiële prikkel die het proces aantrekkelijk maakte was de

mogelijkheid tot innovaties. Die prikkel hangt sterk samen met beheer en onderhoud, om te voorkomen dat er bijvoorbeeld innovaties zijn waarbij de leidingen boven de grond komen te lopen, of moestuintjes worden aangelegd op plekken waar de waterbeheerder bij moet kunnen.

De bestaande bouw maakt dat er een beperkt aantal mogelijkheden is voor innovaties op het gebied van afvalwater. Bij bestaande bouw moeten voor die innovaties vaak aanpassingen gedaan worden die niet opwegen tegen de kosten. Bovendien maakt de kleine schaal van de Robert Fruinstraat zo'n investering niet aantrekkelijk. Waar wel geïnnoveerd kan worden is onder de grond en achter de gevel. Het is dan ook jammer dat daar in het proces nog weinig aandacht aan is besteed. Bij innovaties achter de gevel kan gedacht worden aan de combinatie water en energie in een huis met een warmtewisselaar of een slimme meter. Bij innovaties onder de grond kan gedacht worden aan een sensor die je door een leiding stuurt en zo onderhoud vergemakkelijkt.

Een mogelijke koppeling met de Robert Fruinstraat is dan ook het bewustmaken van burgers ten aanzien van hun "ecological footprint". Hoe Evides dat wil doen is nog niet duidelijk: het kan gaan om de verkoop van innovatieve producten, maar het zou ook kunnen blijven bij het verstrekken van informatie. Problematisch daarbij is dat energie en water geen interessante thema's zijn voor bewoners. Een punt dat ook naar voren kwam in de workshops die met bewoners zijn gehouden. Een bijkomend probleem in de Robert Fruinstraat is dat het voornamelijk huurwoningen betreft en huurders zijn minder snel geneigd om in de verduurzaming van hun woning te investeren. Woonstad zou daar als de eigenaar van de panden een belangrijke rol in kunnen spelen.

Het afstemmen van werkzaamheden tussen de verschillende stakeholders om zo Windows of opportunity te creëren zou uitkomst kunnen bieden. En dat is tot nu toe onvoldoende gebeurd door de gemeente. Het gevoel heerst dat er geen overzicht is van de verschillende opgaves van de verschillende stakeholders. Zo heeft Evides zelf een leiding uit 1990 in de Robert Fruinstraat liggen die nog niet op de helft van zijn levensduur is, het is eigenlijk zonde om die al te vervangen. In het vervolg zou het voor de reproduceerbaarheid goed zijn om gezamenlijk met alle stakeholders afstemming te zoeken over de factoren die bepalen of iets succesvol is geweest.

Aansluiting Mooi Mooier Middelland

Mooi, Mooier Middelland is een programma waarin bewoners en ondernemers uit Middelland samenwerken met de gemeente Rotterdam aan een veiliger en mooier Middelland. In het programma van Mooi Mooier Middelland staat de wijk Middelland centraal: alle andere gemeentelijke programma's in deze wijk moeten zich tot dit programma verhouden. Op dit moment is het zo dat er in een gemiddelde wijk 5 tot 10 gemeentelijke programma's lopen zonder dat de makers van die programma's van elkaars bestaan weten. Mooi Mooier Middelland spoort de verschillende activiteiten en programma's in de wijk op en zorgt voor de afstemming. Nieuwe programma's die een impact hebben in dit gebied, kunnen niet om Mooi Mooier Middelland heen. De gebiedsnetwerker vormt in dit geheel een belangrijke schakel tussen het Mooi Mooier Middelland programma en de gemeentelijke clusters. De projectleden van de Robert Fruinstraat hebben daarom contact gezocht met de gebiedsnetwerker. Op de vraag waarom de Robert Fruinstraat zich nog niet tot het programma verhoudt, geeft de gebiedsnetwerker zelf antwoord: Mooi Mooier Middelland was op het moment dat de vraag werd gesteld nog volop in ontwikkeling en er daarom is ervoor gekozen om de straat nog niet in het programma op te nemen.

De Rotterdamse stijl

Het combineren van programma's beperkt zich niet tot externe partijen, zo moet het resultaat van de Robert Fruinstraat ook voldoen aan de kaders van de Rotterdamse Stijl. In de Rotterdamse stijl wordt gestreefd naar aantrekkelijke en gebruiksvriendelijke openbare ruimte. De Rotterdamse stijl hoopt dit te bevorderen door de eenheid, eenduidigheid en samenhang in de openbare ruimte te bewaken. Vetrekpunt vormen daarbij de zogenaamde principeprofielen, als er iets in de openbare ruimte gebeurt, moet duidelijk zijn wat dat bijdraagt aan het profiel. Daarnaast schrijft het handboek onder andere voor welk meubilair en welk kleurgebruik er gehanteerd kan worden. Het is vanuit de Rotterdamse stijl lastig om iets unieks te maken wat breed toepasbaar is in de stad. Het is best mogelijk om een klimaatbestendige straat te maken, maar niet met allerlei maatwerkoplossingen die niet reproduceerbaar zijn. Vanuit stedenbouwkundig perspectief gaat de voorkeur uit naar oplossingen die geen afbreuk doen aan de kwaliteit van de openbare ruimte; bijvoorbeeld waterdoorlatende tegels, afwatering op het groen of oplossingen die aan het zicht zijn onttrokken. Er is wel een besef bij de landschapsarchitect van de Rotterdamse stijl dat je soms iets beeldends moet doen om bewustwording van bewoners te stimuleren. In het kader van de wateropgave kan dan gedacht worden aan de waterpleinen, maar dit soort oplossingen vragen veel ruimte en dragen niet altijd bij aan de bruikbaarheid van die ruimte. De bruikbaarheid heeft uiteindelijk de hoogste prioriteit. Als het over bruikbaarheid gaat, spelen de behoeften van bewoners een belangrijke rol. De contacten met bewoners worden dan ook als waardevol gezien. Het is interessant om te kijken of de behoeften van de bewoners te koppelen zijn aan de wateropgave, bijvoorbeeld door groen of met gootjes in de stoep. Innovatieve, breed toepasbare, pilots zouden dus wel kunnen.

De mogelijkheid tot unieke toevoegingen wordt niet alleen beperkt door de bruikbaarheid en de beeldkwaliteit, maar ook door het beheer. Beheer wordt erg duur door de toevoeging van veel unieke elementen. Als alternatief zou het beheer wel in handen van bewoners gegeven kunnen worden. Samenvattend is volgens de landschapsarchitect vanuit de Rotterdamse stijl de hoop dat er uit het proces een eenvoudige straat komt bestaande uit twee trottoirs, een bomenrij, mooie waterdoorlatende bestrating, wat groen en dat er rekening is gehouden met parkeren. In de Rotterdamse stijl wordt het als wenselijk gezien dat er aan 1 zijde van de straat geparkeerd wordt, zodat je ruimte creëert voor de stoep. Innovatieve groene gevels en daken zijn vanuit de Rotterdamse stijl nu nog geen grote zorg.

In een reactie op het voorlopige schetsontwerp is er wel een mogelijk probleem geconstateerd ten aanzien van het haaksparkeren in de straat. Haaksparkeren vergt veel ruimte en is in principe vanuit de Rotterdamse stijl een "no-no". Hetzelfde geldt voor de knik in de weg. Beide conflicteren met de visie van een zo breed mogelijke stoep en zo min mogelijk parkeren. Bovendien maakt het haaksparkeren de hoeveelheid "blik" in het straatbeeld dominanter en geeft het meer problematische situaties, bijvoorbeeld mensen die achteruit rijden terwijl er kinderen spelen in de straat. De watergoot, waterspeeltuin en het zelfbeheer van groen zijn wel interessant. Wat nog niet helemaal duidelijk wordt is wat er ondergronds allemaal wordt gedaan; de focus ligt nu erg op zichtbare dingen.

Stichting Arosa

Arosa heeft samen met de gemeente een Europese subsidieaanvraag voor zonnepanelen en groene gevels gedaan. Door die subsidieaanvraag doen ze wel wat met watersensitive, maar speelt het totaal niet voor Arosa. Een suggestie vanuit Arosa zou zijn om een meerjaren-onderhoudsbegroting

voor de hele straat te maken, dan zou Arosa daar de eigen begroting op af kunnen stemmen. In het schetsontwerp zoals het er nu ligt staan geen dingen waar ze bezwaren tegen hebben.

Stedin

In de Robert Fruinstraat staat een ontvangstation van Stedin. Het station is een belangrijke knooppunt in het elektriciteitsnetwerk, want het verzorgt de distributie voor Delfshaven, Rotterdam West en het centrum. In het station staan hoofdschakelaars die een schakeling maken van hoogspanning naar laagspanning. De leverancier van het systeem heeft te kennen gegeven dat het systeem vanaf 2020 niet meer ondersteund zal worden. Daardoor en vanwege een aantal storingen in het verleden en de veranderende eisen die aan het elektriciteitsnet worden gesteld, is besloten om het hele net te vervangen: van 10 kv naar 23 kv. Hierdoor liggen in de Robert Fruinstraat tientallen 10 kv kabels die komen te vervallen.

Stedin heeft 3 jaar geleden bij de aankondiging van de werkzaamheden in de Robert Fruinstraat aangegeven dat de tijdsplanning hiervan niet overeen komt met de tijdsplanning van de werkzaamheden aan het elektriciteitsnetwerk. Het vervangen van het 10kv-net zal pas in 2020 van start gaan, terwijl de Robert Fruinstraat in 2017-2018 gerealiseerd wordt. Als aan dit tijdspad wordt vastgehouden is het gevolg dat de straat twee keer open moet. De ligging van de 10kv kabels is afhankelijk van de ligging van het riool, dat zou voor Stedin betekenen dat ze eerst de bestaande kabels moeten aanpassen om 2 jaar later weer de straat in te gaan voor het installeren van de 23kv kabels. Er is dus een sterke voorkeur om het watersensitive project in een andere straat te laten plaatsvinden. Voor Stedin is het niet mogelijk om de werkzaamheden te versnellen, want de 10kv kabels kunnen pas worden weggehaald als het 23kv-net draait. Het eerder plaatsen van de 23 kv kabels is ook niet mogelijk, omdat de eerste werkzaamheden van het OER- project (Optimalisatie Elektriciteitsnet Rotterdam) zoals de operatie wordt genoemd net begonnen zijn. Het gaat daarbij om 30 km kabel en dat leg je niet in 1 jaar bovendien is het een gebied met een hoge druk: het is centrum Delfshaven en je moet bijvoorbeeld met het Erasmus MC rekening houden. Gaat de gemeente toch door dan wordt dit project door Stedin gezien als een verspilling van maatschappelijk geld. Het is voor Stedin niet duidelijk waarom watersensitive in deze straat gerealiseerd moet worden. Als puur de rioolopgave een aanleiding is, waarom had dan niet voor een ander aantal meter van de in totaal 40 kilometer rioolopgave gekozen kunnen worden? Wat dat betreft hadden de partijen beter eerder gezamenlijk kunnen kijken waar het watersensitive project wel gemakkelijk uitgevoerd had kunnen worden. Door de plannen van de verschillende partijen naast elkaar te leggen. Een andere mogelijkheid zou zijn geweest om vanuit de gemeente met lijstje van voorkeursstraten te komen.

Stedin heeft verder niet direct een belang bij het watersensitive aspect van het project. Wateroverlast kan vervelend zijn als trafostations en gasverdeelstations onder water komen te staan of dat kruipruimtes blank staan waardoor apparatuur aangetast wordt. Dat wil niet zeggen dat dit een prioriteit is binnen Stedin. Het is misschien interessanter om niet te veel met een waterbril naar dit project te kijken, het moet onderaan de streep als alle aspecten zijn meegenomen wel financieel kloppen. Het benaderen van burgers is ook niet een thema waar Stedin mee bezig is, want een individuele burger heeft geen capaciteitsinvloed op het net. Het kan wel voorkomen dat er een initiatief is van een flat of een wijk, maar het is niet zo dat ze proactief de wijk ingaan. Verder is een risico van participatie dat het, het proces vertraagd. Er kan pas begonnen worden met de voorbereidingen en de uitvoering als er een besluit is genomen, met participatie kan zo'n besluit lang op zich laten wachten met negatieve gevolgen voor de tijdsplanning,

Woonstad

Woonstad heeft niet veel woningen in de Robert Fruinstraat: het gaat om twee gemengde complexen. Gemengd wil zeggen complexen met huurders en kopers. Door het gemengde karakter heeft Woonstad te maken met VVE's. De ingewikkelde regelgeving omtrent die VVE's maakt de herontwikkeling van de Robert Fruinstraat voor Woonstad lastig.

Daarnaast is sinds de nieuwe woningwet het aantal taken waar Woonstad zich mee mag bezighouden zeer beperkt. De focus ligt vooral op het verhuren en verduurzamen van woningen. In de buitenruimte kan Woonstad niet veel meer. Het verduurzamen is tot nu toe alleen gericht op het energiezuinig maken van woningen met lage energie labels; een taak die voortvloeit uit het energieakkoord. Aangezien de woningen in de Robert Fruinstraat niet onder de laagste labels vallen is hier geen taak voor woonstad. Wel wordt gekeken naar de optie van een bredere verduurzaming, maar ook in de bredere scope is de wateropgave nog niet opgenomen in de beleidsstukken. Dat wil niet zeggen dat waterproblematiek geen issue is. In toenemende mate constateert Woonstad dat er sprake is van wateroverlast in de woningen die het bezit. Er wordt bijvoorbeeld overwogen of er bij onderhoud aan daken niet meteen gekeken kan worden of je die kan vergroenen.

Een andere opgave die voor Woonstad in de Robert Fruinstraat speelt is funderingsherstel. Het funderingsherstel moet binnen vijf tot tien jaar gebeuren. De huizen in de Robert Fruinstraat zitten daarmee niet in het urgente programma er is begrip voor het feit dat het daarom lastig is om het af te stemmen met het watersensitive tijdsplan. Voor de werkzaamheden is toegang tot het souterrain nodig, voor bewoners betekent dit dat ze weg moeten. Waarschijnlijk moeten daar verkochte woningen voor teruggekocht worden en dat wordt een dure onderneming. Het biedt wel de mogelijkheid om het souterrain zo aan te passen dat er meteen iets met de wateropgave gedaan kan worden.

In het proces is het erg over de buitenruimte gegaan en nog niet over de panden zelf. De eerste aanzet daartoe is een paar weken geleden door de gemeente gedaan, maar dat contact loopt nog niet hard. Vanuit de VVE's in die complexen is er ook nog geen initiatief tot verduurzaming, wat wijst op een gebrek aan drijfveren van de eigenaren. Woonstad zou zich bij het proces van de Robert Fruinstraat kunnen aansluiten, maar in principe doen ze dat als dat gekoppeld is aan een onderhoudsprogramma. Dat programma laat echter nog even op zich wachten. Zonder toewijding vanuit de bewoners en zonder de koppeling met een onderhoudsprogramma is het lastig voor Woonstad om wat te doen.

Aanbeveling voor het combineren van programma's;

Veel partijen blijven aangehaakt bij het proces omdat ze een belang hebben in de straat, maar over het algemeen niet vanwege de inhoud van het watersensitive project. Toch zijn er wat mogelijkheden om het belang voor de partijen te vergroten.

Het combineren van programma's is in grote mate afhankelijk van de scope van het project. Hoe groter de scope hoe makkelijker andere belangen te vangen zijn. Tot nu toe is het bij de Robert Fruinstraat vooral gegaan over de buitenruimte en die smalle scope is een gemiste kans. Het is interessant om te kijken welke elementen de scope zouden kunnen verruimen om de verschillende programma's beter te accommoderen.

De programma's hangen voor de stakeholders samen met een opgave. Bij de invulling van die opgave moet rekening worden gehouden met beheer, onderhoud en het tijdsfad. Het tijdsfad is een belangrijke factor, omdat de synchroniciteit van de programma's kan zorgen voor "windows of opportunity". Een window of opportunity is een periode waarin verschillende stromen bij elkaar komen: in dit geval de verschillende programma's van de stakeholders. Als de tijdsfaden van de programma's op elkaar afgestemd zijn, zouden de werkzaamheden met elkaar gecombineerd kunnen worden. Bij de herinrichting van de Robert Fruinstraat is dat niet het geval en dat is jammer, want dat had de scope op een natuurlijke manier aanzienlijk kunnen vergroten (zie tabel 1).

Partij	Programma	Tijdsfad
Gemeente	Rioolopgave	2017-2018
Evides	Vervangen Leiding	2040
Gemeente	Mooi Mooier Middelland	RF jaar te vroeg begonnen om mee te nemen in MMM
Stedin	OER-project	v.a. 2020
Woonstad	funderingsherstel	(tussen) 2020-2026
Arosa	onderhoudsbegroting	? (Verzoek tot koppeling)

Tabel 1

Er zijn wel manieren waarop de scope vergroot kan worden. Een van die mogelijkheden is het vraaggericht werken. Veel stakeholders willen graag wat met de wateropgave doen als er een intrinsieke behoefte bij bewoners zou zijn:

- Evides zou dan producten kunnen afzetten.
- Woonstad sluit zich uit principe aan bij initiatieven die bewoners aandragen.
- Stedin heeft geen proactieve houding ten opzichte van individuele bewoners, maar is wel geneigd om bewoners te faciliteren als het om een hele flat of wijk gaat.
- Het waterschap zou wat meer kunnen doen aan zijn zichtbaarheid en maatschappelijke relevantie.
- Vanuit de Rotterdamse stijl heeft de bruikbaarheid van de buitenruimte de prioriteit, maar die bruikbaarheid wordt wel zo veel mogelijk bepaald door de vraag.

Als bewoners eenmaal enthousiast zijn, wordt de kans groter dat je het beheer van de buitenruimte aan de bewoners over kan laten. Het zelfbeheer wordt vanuit de Rotterdamse stijl interessant gevonden. Op die manier ontstaat er meer ruimte voor maatwerkoplossingen, want die hoeven minder strak binnen de Rotterdamse stijl te passen. Woonstad sluit aan bij initiatieven waarbij de bewoners zelf bereid zijn verantwoordelijkheid en beheer op zich te nemen. Kortom er is een behoefte bij veel stakeholders aan bewuste initiatiefrijke bewoners. Om bewoners bewust en enthousiast te maken wordt door de stakeholders vooral gewezen naar de gemeente, maar er zijn ook stakeholders aan het verkennen of ze zelf meer op dat gebied kunnen doen. Die zoektocht zou de gemeente kunnen koppelen aan de eigen pogingen om mensen bewust te maken van de klimaat en wateropgave.

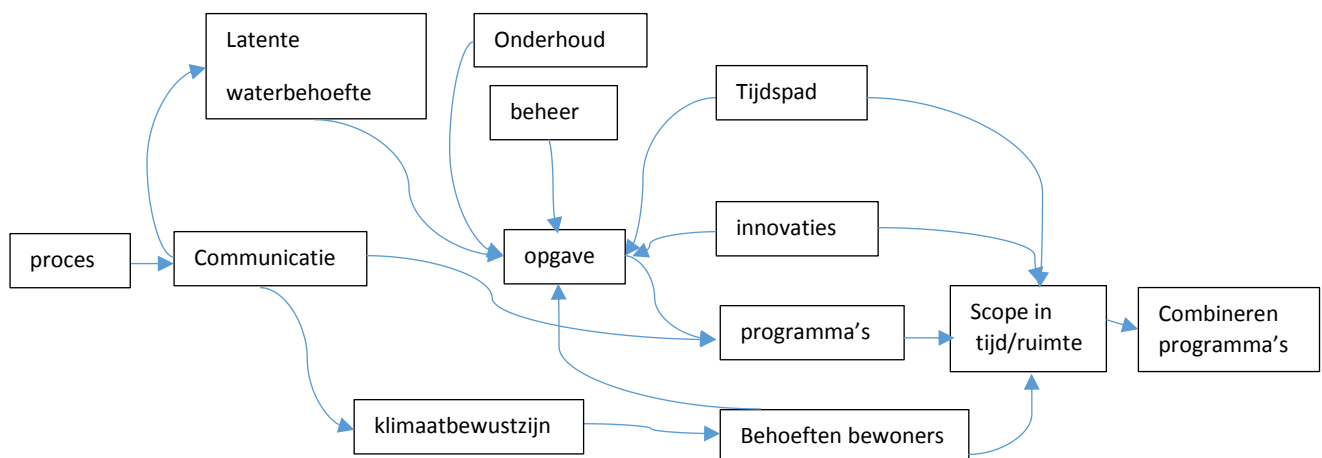
Een andere behoefte die bij een aantal stakeholders leeft en gekoppeld kan worden aan de Robert Fruinstraat is het toetsen van innovaties in combinatie met beheer. Dan moet vooral gedacht worden aan het waterschap, Evides, Stedin en de gemeente zelf. Veel van die innovaties zitten in de fysieke infrastructuur onder de grond en achter de gevels. Het zou daarom nuttig zijn om daar in het proces meer aandacht aan te besteden. Voor Woonstad zou het project op die manier concreter

gemaakt kunnen worden, want over de panden die het hier bezit en de gevolgen daarvoor is het nog weinig gegaan. De focus op de buitenruimte gaat voor een aantal stakeholders veel te snel voorbij aan het beheer en onderhoudsvraagstuk. De visuele aspecten in de buitenruimte zijn leuk maar voor stakeholders van ondergeschikt belang. Overigens geldt wel dat die beeldende objecten kunnen helpen bij de enthousiasmering van bewoners en dat kan weer helpen bij het vraaggericht werken. Twee suggesties van stakeholders die van belang kunnen zijn: houd de innovaties bedoeld voor bewoners laagdrempelig en probeer met het oog op de reproduceerbaarheid niet te veel maatwerkoplossingen te maken.

Een laatste punt is dat de wateropgave formeel vaak niet of nog niet in beleidsstukken staat, maar hij wel latent aanwezig is bij stakeholders.

- Stedin heeft het over mogelijke schade aan apparatuur
- Woonstad over wateroverlast van haar bewoners
- Evides is bezig met zijn ecological footprint en daaraan gekoppeld duurzaam watergebruik

Het is een suggestie om te kijken hoe die nog niet geformaliseerde behoefte al aan watersensitive gekoppeld kan worden.

Toelichting schema:

Het combineren van programma's is afhankelijk van de scope in tijd en ruimte. Die scope is afhankelijk van het synchroniseren van tijdspaden, het inhoudelijk afstemmen van programma's, de mogelijkheid tot innovaties en de behoeften van bewoners. Hoe de programma's eruit zien wordt bepaald door de opgaven. Hoe die opgaven worden ingevuld is weer afhankelijk van het onderhoud, het beheer en het tijdspad. Het inspelen op behoeften van bewoners en latent aanwezige watervraagstukken zou de opgave van de verschillende partijen en de scope van het project kunnen vergroten. Datzelfde geldt voor innovaties, vooral in combinatie met beheer en onderhoudsvraagstukken. Het schuiven met het tijdspad zou ook werken, maar dat lijkt niet tot de mogelijkheden te behoren. Voor het proces zou het goed zijn om in de communicatie aandacht te hebben voor deze thema's.

Inventariseren wens van de stakeholders:

Op dit moment blijven de partijen aangehaakt omdat het proces nog weinig concreet is, en de partijen invloed willen blijven houden op het proces. Het is interessant om te inventariseren wat afgezien van de programma's andere redenen zouden kunnen zijn om wel of niet aangehaakt te blijven bij het proces.

Wens waterschap

Het waterschap waardeert de opzet van het proces waarin open is begonnen met droombeelden om van die droombeelden in een vervolgstap concrete bouwstenen te maken die uiteindelijk naast de kaders van de opgave kunnen worden gelegd. Dat is ook het vernieuwende van het proces, het biedt de mogelijkheid om buiten de kaders en in de omgeving te denken. Naar stakeholders en burgers toe is het gezamenlijk concreet maken van die droombeelden wel essentieel, anders is het niet waarschijnlijk dat de concrete invulling nog erg op de droombeelden lijkt. Dat risico wordt ook duidelijk aan de hand van het schetsontwerp. Het waterschap vindt dat ze misschien beter meegenomen hadden kunnen worden in de fase voor het schetsontwerp en na de droomworkshop. Het gaat dan vooral om de fase waarin de afweging wordt gemaakt welke bouwstenen worden meegenomen naar het schetsontwerp. Zonder betrokkenheid is er een risico dat er een heleboel achteraf niet mogelijk blijkt. Het borgen van die betrokkenheid is ook voor de vervolgstappen in het proces belangrijk: in het kwantificeren van bouwstenen, in het ontwerp en de in uiteindelijke uitvoering. Het helpt ook om helder te krijgen wat de gekozen oplossingen nu daadwerkelijk voor de opgave van het waterschap en het beheer betekenen. Beheer is met innovatieve ingrepen extra complex omdat bewoners de beoogde effecten met overijverig GAMMA klussen ongedaan kunnen maken. Verder is het van belang om te kijken wat de effectiviteit van de nieuwe oplossingen is, zeker als die effectiviteit nog niet bewezen is. Het proces houdt dus niet op bij de uitvoering, de fase daarna vergt betrokkenheid in de vorm van monitoren.

Wens Evides

Het waterbedrijf participeert, omdat de vervanging van het riool toch betekent dat de straat open moet. In de straat liggen leidingen van Evides en door te participeren kunnen ze aangeven wat ze zelf als de gewenste situatie voor de Robert Fruinstraat zien. Zo voorkom je dat dingen achteraf niet kunnen of ongewenst zijn, vooral met het zicht op beheer. Als leidingen bijvoorbeeld niet goed bereikbaar zijn, bestaat een risico voor extra overlast bij bewoners. Voor goed beheer is het van belang om de ondergrondse infrastructuur en het gebied achter de gevels in kaart te hebben. Het is jammer dat daar in het proces nog weinig aandacht aan is besteed. Evides is niet de enige partij die daar belang bij heeft ook het waterschap, Stedin en de gemeente, zijn gebaat bij duidelijkheid over het fysieke ondergrondse deel. Het zou dan handig zijn om op het juiste niveau afspraken met alle stakeholders te maken. Er bestaat overigens al wel covenant van de gemeente met Evides en Stedin over het afstemmen van onderhoudswerkzaamheden.

Evides steekt zelf veel energie in het reduceren van de co2-uitstoot, maar dat is weinig effectief als de gebruiker zich niet bewust is van de eigen "ecological footprint". Het zou goed zijn als de gemeente erin slaagt om bewoners duidelijk te maken wat ze zelf in huis kunnen doen op het gebied van energiebesparing: door te isoleren of met behulp van een warmtewisselaar. Het proces van de Robert Fruinstraat kan helpen om erachter te komen wat mensen op dit gebied willen, of weten of

in hoeverre ze bereid zijn om wat aan duurzaamheid te doen. Het is in dat verband interessant dat de projectleden de straat in zijn gegaan.

Gebiedsnetwerker en de wens van de bewoners

De gebiedsnetwerker koppelt naar eigen zeggen stad en gemeente door de juiste bewoners en ambtenaren bij elkaar te zetten als die wat van elkaar verlangen. Ze zijn goed in het vertalen van wensen van burgers naar wat de gemeentelijke organisatie kan leveren. Gebiedsnetwerkers nemen in principe de lead in complexe cluster overstijgende participatietrajecten, omdat ze integraal afwegingen kunnen maken. De clusters kunnen om die reden als ze wat in het gebied willen eigenlijk moeilijk om de gebiedsnetwerker heen. Dat geldt ook voor de werkzaamheden in de Robert Fruinstraat.

Nu wonen er relatief weinig bewoners in de Robert Fruinstraat, omdat er in die straat veel gebouwen staan zonder woonfunctie: 2 scholen, het oude stadsarchief, een kathedraal en een schakelstation van Stedin. Van de bewoners die er wel wonen zijn er 3 of 4 echt betrokken. De gebiedsnetwerker heeft de projectleden van de gemeente in contact gebracht met deze zogenaamde koplopers of makelaars. De koplopers zijn volgens de gebiedsnetwerker te typeren als mensen die bereid zijn om relatief veel tijd en energie in een samenwerking met de overheid te stoppen om zo een verandering teweeg te brengen. Verder vertegenwoordigen de koplopers in de vorm van hun eigen netwerk de andere bewoners van de straat. Naar inzicht van de gebiedsnetwerker heeft deze groep het gevoel dat ze in eerste instantie voldoende input hebben kunnen geven. De wensen van bewoners reiken over het algemeen niet verder dan het oplossen van parkeerproblemen en een paar planten voor wat groen. Aan de gemeentelijke ambitie van duurzaamheid hebben ze weinig boodschap; een constatering die al eerder tijdens de workshops naar voren was gekomen. Dit geldt zeker voor ingrepen waarbij de verantwoordelijkheid van het onderhoud bij de bewoners komt te liggen zoals bij groene gevels het geval is. Met deze uitkomst dreigt de gemeente zich volgens de gebiedsnetwerker in de voet te schieten, omdat de wensen van bewoners ver onder de ambities van de gemeente liggen. Het was misschien beter geweest als de gemeente de eigen ambities eerder kenbaar had gemaakt in een dialoog met bewoners. Voordat die ambities kenbaar worden gemaakt is het wel handig als de wensen van bewoners al in een eerdere fase duidelijk zijn geworden. De gemeente heeft in de Robert Fruinstraat extra moeite gedaan om die wensen van bewoners boven tafel te krijgen. Twee trainees zijn de straat ingegaan om contact te leggen met bewoners. De gebiedsnetwerker heeft hen in aanloop naar het veldwerk geadviseerd over de aanpak. In de adviezen is vooral aandacht besteed aan het relationele aspect: dat je de mensen een beetje moet leren kennen, dat je het contact moet aangaan en dat je het vertrouwen moet winnen. De gebiedsnetwerker schat in dat dit met de juiste intentie en heel zorgvuldig is gebeurd, maar dat de trainees iets te veel in lijn van de opdracht zijn blijven denken. Het relationele aspect is dus niet echt gelukt en dat blijkt onder andere uit het voorlopig schetsontwerp: tegen de wens van de bewoners in stonden de pergola's aan de schaduwzijde van de straat en de parkeerplekken aan de zonzijde van de straat en niet andersom zoals afgesproken. De gebiedsnetwerker is persoonlijk door een koploper op het schetsontwerp aangesproken, er is dus iets fout gegaan in de communicatie. Het is een gemiste kans dat het relationele aspect met twee ambtenaren op een straat niet uit de verf is gekomen. Door de manier waarop het proces nu is vormgegeven bestaat er volgens de gebiedsnetwerker een risico dat noch de ambitie van de bewoners noch de ambitie van de gemeente gerealiseerd gaan worden. Dat risico zit niet alleen in het participatieve deel, maar ook in het gebrek aan initiatief tot verduurzaming van de gemeente zelf. Als voorbeeld geeft hij het stadsarchief, daar had de gemeente zelf al wat aan verduurzaming

kunnen doen, terwijl er nu vooral druk gezocht wordt naar kopers. Een ander moeilijk thema is eigenaarschap in de buitenruimte, de gemeente wil bijvoorbeeld grotere arealen in zelfbeheer aan burgers geven, maar burgers hebben jarenlang aan de zijlijn gestaan je kan niet verwachten dat die in een keer allemaal beheertaken op zich gaan nemen dat heeft tijd nodig. Ondanks deze mindere punten is het toch mooi dat de gemeente geprobeerd heeft een participatietraject op te zetten. Met betrekking tot lessen die je mee kan nemen is het goed te beseffen dat elke straat uniek is, dus het gevoel van de straat hoort leidend te zijn voor hoe je het proces aanvliegt. De mate waarin een straat actief is zegt bijvoorbeeld al veel over de rol die de gemeente kan pakken. Op basis van de resultaten van het participatietraject kan gesteld worden dat de Robert Fruinstraat niet een heel actieve straat is, dus de lead mag best iets meer bij de gemeente liggen.

De Rotterdamse stijl en de behoefte van bewoners

De landschapsarchitect die in verband met de Rotterdamse stijl is gesproken heeft als bewoner zelf ervaring met een participatietraject. In een straat in Middelland waar hij woont, is sprake van een tweedeling van bewoners. Aan de ene kant wonen kapitaalkrachtige bewoners en aan de overkant wonen mensen die zijn aangewezen op sociale huurwoningen. De kapitaalkrachtige bewoners, die nog niet lang in de straat wonen, hadden grote ambities voor de openbare ruimte in de straat, terwijl de minder kapitaalkrachtige bewoners daar niet direct op zaten te wachten. Hoewel er wel pogingen zijn ondernomen is het niet gelukt om alle bewoners in het proces mee te krijgen. Deze ervaring leert dat mensen die minder hoog op de sociaal maatschappelijke ladder staan doorgaans minder behoefte aan luxe toevoegingen hebben, omdat er voor hen andere zaken zijn die veel urgenter zijn. Dit probleem speelt mogelijk ook in de Robert Fruinstraat, omdat die wateropgave niet tot de urgente behoefte van bewoners behoort en omdat de opgave ook van bovenaf wordt meegegeven. Volgens de stedenbouwkundige is het belangrijk om naar de drijfveren van de bewoners op zoek te gaan en het duwen met de wateropgave kan een misstap zijn.

Wens Arosa

Het lastige van de herinrichtingsplannen is dat het langlopende trajecten zijn. Na overleggen gaat het de gemeentelijke organisatie in en worden daar intern de besluiten genomen. Terugkoppeling over dat proces verloopt moeizaam. Voor Arosa is het moeilijk om de contacten met de gemeente warm te houden. Het uitblijven van goede communicatie zorgt ervoor dat Arosa zich niet meer betrokken voelt bij het proces. De gemeente heeft er de lead over dus daar ligt het initiatief voor de communicatie. Het gekozen platform zorgt er in ieder geval niet voor Arosa zich mede eigenaar voelt van de herinrichting.

Met betrekking tot de Robert Fruinstraat ziet Arosa het liefst een kindvriendelijke straat die verkeersluw is en groen. Kindvriendelijk, omdat er veel kinderen wonen.

Wens Stedin

Het blijft ondanks het conflict in planning essentieel voor Stedin om aangehaakt te blijven bij het proces. Voor de netbeheerder is het belangrijk dat de bereikbaarheid van de kabels en leidingen gewaarborgd blijft. Het kan niet zo zijn dat ze er met een calamiteit of storing niet bij kunnen, aangezien ze een maatschappelijke plicht hebben om storingen binnen twee uur op te lossen.

Verder is met het oog op de optimalisatie van de netstructuur belangrijk om te weten wat de toekomstige ontwikkelingen zijn. De netstructuur is zeker in het centrum 30 tot 40 jaar oud en niet meer toereikend voor de veranderende vraag naar onder andere zonnepanelen en laadpalen. Stedin pleit daarnaast zelf bijvoorbeeld voor nieuwbouw zonder aansluiting op gas. De belasting van het net is erg afhankelijk van hoe de wijk eruit komt te zien en dan is het van belang om als netbeheerder aan tafel te zitten, veel van de keuzes die gemaakt worden hebben gevolgen voor de vorm van het net. Stedin heeft wel het gevoel dat ze als serieuze gesprekspartner worden gezien in een vrij open proces. Wel is het jammer dat de persoon die over de keuze gaat of de Robert Fruinstraat wel of niet door moet gaan en zo ja binnen welk tijdsbestek heeft nog niet van zich laten horen.

Wens Woonstad

De scope van het project is voor Woonstad niet helemaal duidelijk. Gaat het nu om een klassieke manier van bewoners betrekken bij de herinrichting van de buitenruimte of wordt er wat breder naar bewustwording en duurzaamheid gekeken. Daarnaast is het ook niet helemaal duidelijk waarom juist hier een droomstraat gerealiseerd moet worden: komt die vraag nu bij bewoners vandaan of is het de ambitie van een wethouder. In de Robert Fruinstraat is in verhouding tot andere straten sowieso geen sprake van actieve bewoners. Als bewonersparticipatie een afweging zou zijn, komen andere straten eerder in aanmerking zoals de Claes de Vrieselaan. Ook is de beoogde impact op de wateropgave niet duidelijk. Heel Middelland heeft een wateropgave en de schaal van dit project zet niet direct zoden aan de dijk. In de aanleiding voor het project wordt de aankomende rioolopgave vaak genoemd, maar er zijn veel meer straten die een rioolopgave op zich af zien komen. Samenvattend zijn er veel onbeantwoorde vragen over de keus voor de Robert Fruinstraat.

De doelstelling van het proces luidt nu ongeveer als volgt: Hoe kan je bewoners betrekken bij een herinrichting en kan je wat doen met de bewustwording van duurzaamheidsvraagstukken ook richting professionals. Wat niet duidelijk wordt, is wat dan de nulmeting is en welke uitkomsten acceptabel zijn. Op basis van die gewenste uitkomsten kan dan een inschatting gemaakt worden of het de moeite waard is. Er mist iets methodisch. Wat is de definitie van een droomstraat, hoeveel bewoners wil je tevreden hebben?

Een punt dat volgens Woonstad over het hoofd wordt gezien is dat in straten als de Robert Fruinstraat vaak mensen wonen voor wie de wereld heel complex is en die een “vlekje” hebben. In veel gevallen is het daarom niet handig om die mensen met ingewikkelde innovaties als gescheiden watersystemen te confronteren. Afgezien van de kosten komt daar een veiligheids- en beheervraagstuk bij, gebruiken ze de voorziening correct. Een suggestie zou zijn om het innovatieve gehalte laagdrempelig te houden.

Zelf doet Woonstad dit soort projecten pas als bewoners daar zelf om vragen. Het is aan de gemeente om die mensen enthousiast te krijgen. Als je mensen enthousiast wil maken moet je bij ze aan de keukentafel gaan zitten en ze persoonlijk informeren over de mogelijkheden. Het criterium voor dit soort processen zou eigenlijk moeten zijn wat mensen er zelf bereid zijn aan te doen, dan heb je de basis voor eigenaarschap. Bijvoorbeeld dat mensen zelf met een stichting komen. Het zou vreemd zijn als de dromen van mensen door iemand anders opgepakt worden. Vooral zelf “doen” is dus een belangrijke voorwaarde. Een mogelijk aanknopingspunt is dat mensen weliswaar vaak geen behoefte hebben aan luxe toevoegingen zoals vanuit een watersensitive opgave, maar ze vinden het

bijvoorbeeld wel fijn om elkaar te ontmoeten, zodat de anonimiteit in de buurt wordt opgeheven. De plantenbak-actie is in dit proces een mooi voorbeeld van hoe mensen elkaar kunnen ontmoeten terwijl ze actief worden betrokken bij de inrichting van de straat. De indruk is dat het heeft bijgedragen aan het enthousiasme onder de bewoners.

De gemeente zou daarnaast een voortrekkersrol kunnen spelen in de verduurzaming van de straat. Er wordt dan vooral gekeken naar het pand van het oude stadsarchief. Het lijkt erop dat de doelstelling voor dit pand is om het van de hand te doen, dat zou een gemiste kans zijn en het komt de geloofwaardigheid van de ambities niet ten goede.

Aanbeveling voor het inspelen op de wens van stakeholders.

Naast het combineren van programma's hebben de stakeholders nog een aantal wensen ten aanzien van het proces.

Het belangrijkste element is dat ze invloed kunnen uitoefenen op het proces. Het vergroot de betrokkenheid en voorkomt dat er allerlei scenario's voor de straat ontstaan die vanuit het beheer, het onderhoud en de kosten achteraf niet mogelijk blijken te zijn. Vervolgens kan gekeken worden wat nu de gezamenlijke factoren van succes zijn. Dat is voor een aantal stakeholders nog niet helemaal duidelijk.

Waar ook wat meer duidelijkheid over zou mogen komen is waarom uitgerekend voor de Robert Fruinstraat is gekozen. Is dit in het licht van alle programma's nu werkelijk de meest verstandige keuze? Als het over de invloed op het proces gaat dan hadden de stakeholders hier graag iets over willen zeggen. Bijvoorbeeld doordat de gemeente op voorhand met 10 alternatieven was gekomen.

De gemeente zou er goed aan doen om een voorbeeldfunctie in de verduurzaming te vertolken. Dan wordt door de stakeholders vooral gekeken naar de bestemming van het oude stadsarchief. Dit pand biedt een kans om aan andere stakeholders te laten zien dat het een serieus project voor de gemeente is.

Verder is het belangrijk dat de ambitie van de gemeente niet gaat domineren, zodat er dingen gerealiseerd worden waar noch de bewoners noch de stakeholders op zitten te wachten. De ambitie van bewoners zit op het niveau van groen, verkeersluw en veilig en minder op het niveau van watersensitive, zelfbeheer en innovaties. In de buitenruimte kunnen de ingrepen dus redelijk sober. Dat sluit aan op de behoeften van stakeholders die vrezen voor de bereikbaarheid van leidingen en kabels en de kosten van beheer en onderhoud. Bovendien zijn de vragen van stakeholders meer gericht op de ondergrondse infrastructuur, vragen die bij bewoners minder zullen leven. Beheer en onderhoud is wel relevant voor de ervaren overlast van bewoners: hoe makkelijker de kabels en leidingen bereikbaar zijn, hoe minder overlast beheer en onderhoud geeft.

Tot slot wordt het heel mooi gevonden dat de Robert Fruinstraat een open proces is en dat er bewoners bij zijn betrokken. Het zou nog mooier zijn geweest als de gemeente er beter in was geslaagd om een relatie aan te gaan met bewoners om vervolgens een beter inzicht te krijgen in de drijfveren van bewoners. Dan had bijvoorbeeld aansluiting gevonden kunnen worden bij een beweging die meer uit de mensen zelf was gekomen.

